

**БОРОТЬБА ГАЛИЧАН ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ НАВЧАННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ У 1920-х роках ХХ ст.
(НА МАТЕРІАЛАХ ГРОМАДИ СЕЛА БАБУХІВ
РОГАТИНСЬКОГО ПОВІТУ)**

Степан ГЕЛЕЙ

Львівський торговельно-економічний університет
катедра історії і філософії
вул. Туган-Барановського, 10 Львів, 79005, Україна
e-mail: popovych91@ukr.net

У студії розкриваються форми і методи боротьби мешканців галицького села Бабухова в 1920-х роках ХХ ст. за право навчати дітей у місцевій школі українською мовою, висвітлено освітню політику українських націонал-демократів, аналізується діяльність українського парламентського представництва та культурно-просвітніх організацій у сфері народного шкільництва. Автор зазначає, що після Першої світової війни та поразки Національної революції Галичина разом із іншими українськими землями опинилася у складі Польської держави. Відтак 14 березня 1923 р. Рада амбасадорів окремим міжнародним актом визнала приєднання Галичини до Польської держави. В результаті 7 млн. українців Західної України виявилися єдиною великою нацією Європи, що тоді не завойовала незалежності. Розпочалася прискорена полонізація адміністративного апарату та шкільництва. Основні її принципи в галузі освіти були закладені у так званих кресових законах – “Законі про деякі положення в організації шкільництва” та в “Законі про державну мову в адміністративних органах місцевого самоврядування, схвалених соймом 31 липня 1924 р. “Кресові закони”, підготовані ендецькими ідеологами на чолі з міністром віросповідань і освіти Станіславом Грабським, відстоювали принципи однопольської держави і були покликані асимілювати українців, які опинилися в Польській державі. Закон про шкільну реформу передбачав, що основним типом державної школи є двомовна або так звана утравістична. Завдяки аналізу названих законів автор доходить висновку, що головним завданням польської адміністрації вже з перших років свого правління в Галичині було обмежити мережу українських шкіл, полонізувати їх. “Писати про українське шкільництво в поверсальській Польщі, – стверджував відомий дослідник українського шкільництва Лев Ясінчук, – це писати про рафіновану мартирологію українського народу на його землях під Польщею”.

Зайнявши Галичину, польська влада застала там досить добре розвинену систему народного (початкового) шкільництва. Доведено, що до початку Першої світової війни там було 2 420 народних шкіл із українською мовою навчання. Польська шкільна адміністрація пішла шляхом повної централізації й полонізації українського шкільництва. Громадськість усунуто від впливів на шкільну адміністрацію, а обов’язкове введення польської мови в навчальний процес при рівночасному обмеженні української, заміна українських учителів польськими – все це означало не що інше, як полонізацію українського шкільництва. Шкільні ради в 20-х роках втрачали своє значення і роль під час добору вчителів. Ці функції тепер належали шкільній кураторії та інспекторам. У 1933 р. всі шкільні ради були ліквідовані. У довоєнні роки шкільна влада не вводила змін у мову навчання в українських школах, лише старалася збільшувати мережу польських шкіл, причому ігноруючи потреби української людності. Так, коли в той час у Галичині було 2 420 народних шкіл, то в 1921–1922 роках їх кількість зросла всього на сім. За той самий

період кількість польських шкіл збільшилася з 1 590 до 2 247. Це стало першою фазою розбудови польського шкільництва за рахунок українського.

Ключові слова: шкільництво, учитель, асиміляційна політика, утраквістична школа, мешканці Бабухова.

У 1920-х роках ХХ ст. українська спільнота, не знаходячи ресурсів швидко вирішити національне питання, змушена була доступними їй засобами організувати суспільно-політичне життя, шукати можливостей відстоювати національні інтереси і в освітній сфері. У меморандумі “Шкільна політика Польщі у Східній Галичині” (1924) Михайло Галущинський звинуватив польський уряд в намаганні в боротьбі з частиною українського народу, яка, згідно з рішенням Ради амбасадорів опинилася у складі Польської держави, реалізувати два ідеологічні напрями. Це колонізація української території за допомогою польських осадників та знищення українських шкіл, що повинні бути перетворені на польські¹. Дня 31 березня 1924 р. він виступив із гострою заявою щодо шовіністичної політики Польщі в галузі освіти та шкільництва².

Стан українського шкільництва в Галичині у повоєнний період проаналізуємо на прикладі початкової школи села Бабухів Рогатинського повіту. В 1923 р. у 191 будинку тут мешкало 1 139 осіб. Із них 528 чоловіків, 611 – жінок. За віросповіданням: римо-католиків – 30, греко-католиків – 1 088, юдеїв – 21; за національністю: поляків – 44, українців – 1 074, євреїв – 21³. Кількісні показники учнів місцевої школи в 1921–1922, 1923–1924 навчальних роках показано в табл. 1, 2⁴.

Станом на 1 червня 1924 р. вчителями в однокласній школі працювали: Юзеф Качмар – 1882 р. н., римо-католик, поляк, одружений, у Бабухові вчителював від 1 вересня 1908 р.; Яків Пархуць – 1892 р. н., греко-католик, українець, неодружений, працював у школі від 1 листопада 1920 р.; Гелена Стебніцька – 1894 р. н., римо-католичка, полька, незаміжня, працювала від 1 вересня 1919 р⁵.

¹ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаника), ф. 9, арк. 1.

² А. Прокіп. “Освітня політика українських націонал-демократів у 1920–1930-х рр.о *Вісник Львівської комерційної академії*, 2014. No. 12: 138.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів), ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 58.

⁴ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 1, 2, 5.

⁵ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 4.

Таблиця 1

Список дітей зобов'язаних, записаних і відвідуючих школу в 1921–1922 навчальному році

Рік навчання	Діти зобов'язані										Рік навчання	Записані										Рік навчання						
	Римо-кат.			Греко-кат.			Мой-сєво-го		Разом			Римо-кат.			Греко-кат.			Мой-сєво-го		Разом			Прибуло		Вибуло			
	х	д		х	д		х	д		х		д		х	д		х	д		х	д			х	д	х	д	
I	4	-		40	43		-	1	44	44		4	-		40	43		-	1	44	44		4	-		3	7	I
II	1	-		30	13		-	-	31	13		1	-		30	13		-	-	31	13		1	-		1	1	II
III	1	-		23	15		-	-	24	15		1	-		23	15		-	-	24	15		2	-		2	3	III
IV	1	-		12	6		-	-	13	6		1	-		12	6		-	-	13	6		4	-		4	1	IV
Разом	7	-		105	77		-	1	112	78		7	-		105	77		-	1	112	78		10	-		12	12	Разом

Таблиця 2

Список дітей зобов'язаних, записаних і відвідуючих школу
 в 1923–1924 навчальному році

Рік навчання	Діти зобов'язані				Рік навчання				Записані				Рік навчання									
	Римо-кат.		Греко-кат.		Мой-сеєво-го		Разом		Римо-кат.		Греко-кат.		Мой-сеєво-го		Разом		Прибуло		Вибуло			
	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д		
I	2	1	17	17	-	-	19	18	1	17	17	-	-	19	18	-	-	-	-	-	-	
II	1	-	28	25	1	-	30	25	II	28	25	1	-	30	25	1	-	1	1	1	1	
III	2	-	15	25	-	1	17	26	III	15	25	-	1	17	26	-	-	2	-	-	-	
IV	-	-	24	13	-	-	24	13	IV	24	13	-	-	24	13	-	-	-	1	1	1	1
V	1	-	13	7	-	-	14	7	V	13	7	-	-	14	7	-	-	-	2	-	-	-
Ра- зом	6	1	97	87	1	1	104	89	Ра- зом	6	1	97	87	1	104	89	1	2	4	2	2	2

Створювалася видимість демократичного вибору мови навчання батьками через шкільні плебісцити, які проводилися згідно з розпорядженням міністерства віросповідань і освіти від 7 січня 1925 р. Власноручно підписані декларації подавали батьки або опікуни дітей шкільному інспекторові і на їх основі кураторія, як вищий орган управління шкільництвом краю, визначала мову навчання. Якщо у шкільному мікрорайоні 40 батьків і більше подавали декларації про навчання українською мовою, то школа залишалася українською. Якщо ж при цьому 20 батьків подавали декларацію про державну мову навчання, то школа ставала двомовною.

У 1925 р. у Східній Галичині взяли участь у плебісциті 1 814 громад. Декларації підписали 99 935 батьків за 138 284 дітей.

Аналіз тогочасної преси показав, що шкільні плебісцити проводилися в умовах шантажу, терору, погроз і підкупів, нехтування елементарними правами української людності⁶. В результаті багато українських шкіл у Галичині й на Волині стали польськими або двомовними. Як це все було на практиці, розглянемо на прикладі Бабухівської двокласної початкової школи.

Дня 12 березня 1925 р. начальник гміни Іван Кордис та його заступник Стефан Гриців повідомили повітову шкільну раду в Рогатині, що родичі та опікуни дітей шкільного віку підписали 67 декларацій на 80 дітей, в яких вимагають навчання в Бабухівській школі українською мовою⁷.

Відтак 31 травня 1925 р. гмінний уряд у Бабухові доповів повітовій шкільній раді в Рогатині, що повідомлення шкільної ради від 3-го квітня 1925 р. у справі подання заяв із бажанням запровадити недержавну мову навчання було вивішено у приміщенні гмінної управи і доведено до відома громадян, які подали заяви з бажанням запровадити в школі навчання державною мовою⁸.

Далі 28 червня 1925 р. повітова шкільна рада в Рогатині повідомила кураторію шкільного округу у Львові, що в результаті плебісциту 13 батьків для 26 дітей захотіли навчання державною (польською) мовою, а 67 батьків для 80 дітей – українською. Саме це нібито і стало основою, на якій шкільна рада рекомендувала вищій інстанції запровадити в Бабухівській початковій школі навчання двома мовами: польською й українською⁹. Таку інформацію зареєстровано в канцелярії кураторії шкільної у Львові 3-го липня 1925 р.,¹⁰ а 26 жовтня 1925 р. своїм рішенням за № 6393 кураторія шкільного округу надала законної сили постанові шкільної ради в Рогатині від 28 червня 1925 р. перетворити україномовну початкову школу в Бабухові на двомовну (утраквістичну).

⁶ Б. Ступарин. “Боротьба за українську мову на Рогатинщині у 1925–1916 рр”, *Рогатинська земля: історія та сучасність. Матеріали другої наукової конференції*. (Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001): 131.

⁷ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 10.

⁸ Там само, арк. 11.

⁹ Там само, арк. 8.

У 1924–1925 н. р. в Бабухові було 194 дитини шкільного віку (9 – римокатоликів, 183 – греко-католиків та 2 – юдеї); відвідувало школу: 9 – римокатоликів, 157 – греко-католиків та 2 – юдеї – всього 168¹¹.

Дня 10 листопада 1925 р. начальник гміни підтвердив, що оголошення повітової шкільної ради в Рогатині від 4 листопада 1925 р. № 2674 про зміну навчання у місцевій 2-класній школі на підставі пункту 3 статуту від 31 липня 1924 р. і розпорядження пана міністра В. Р. і О. П. від 7 січня 1925 р. отримав і як наказ вивісив у приміщенні гміни 10 листопада 1925 р.¹²

Події, що розгорталися навколо боротьби за мову навчання в українській школі с. Бабухова, яскраво засвідчили: шкільні плебісцити проводилися з грубим порушенням правил, що встановив самий же уряд. У листі шкільного інспектора в Рогатині до міністерства віросповідань і освіти у Варшаві зазначається, що батьки українських дітей Бабухівської гміни Рогатинського повіту Станіславівського воєводства 28 листопада 1925 р. опротестували ухвали кураторії шкільного округу від 26 жовтня 1925 р. № 6393, яка вирішила: в 2-класній державній школі навчання повинно проводитися державною й українською мовами. Підставою для цього нібито послужив той факт, що батьки написали 26 заяв із бажанням навчати дітей державною мовою і 80 заяв – українською. На думку батьків українських дітей, висновки куратора ґрунтувалися на штучно сконструйованому фактичному стані й на помилковій правовій оцінці. Насправді щодо бажання навчати дітей польською мовою писали батьки дітей української національності під тиском директора школи Ю. Качмара, який пригрозив, що покарає грошовим штрафом тих батьків, діти яких довший час не відвідували школи. Він не роз'яснив батькам, під чим вони ставлять свої підписи, і звільнив їх від кари за невідвідування дітьми школи. Заяву підписали: Теодор Маслійчук, Василь Гриб, Микола Сас, Анастасія Маслійчук, Марта Видаєвич, Галюська Сас, Устя Копцюх, Анна Романків, Марія Гриців, Прокіп Скибак, Євдокія Воробець, Галюська Пришляк, Прокіп Гой.

Підписанти просили подати їм списки батьків, які написали заяви з вимогою навчати у школі державною мовою, і всіх тих дітей, за яких написані заяви. Лише в такому випадку вони могли відчувати впевненість у тому, що насправді відбувається. А директора Ю. Качмара, на їхню думку, необхідно притягнути до відповідальності за самовільне звільнення від кари батьків, діти яких не відвідували шкільних занять¹³.

Відтак 20 січня 1926 р. повітова шкільна рада в Рогатині звернулася до кураторії шкільного округу у Львові з листом такого змісту: “Жителі гміни Бабухова внесли вимогу анулювати наказ пана куратора від 28 жовтня 1925 р.

¹⁰ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 3.

¹¹ Там само, арк. 12.

¹² Там само, арк. 16.

¹³ Там само, арк. 20.

№ 6393, згідно з яким у місцевій школі має вестись двомовне навчання. У відмові тутешній керівник школи звинувачується в тому, що він заставляв родичів підписувати заяви за польську мову навчання. Прохання до кураторії про повернення і співставлення польських заяв з Бабухова з метою встановлення правдивості підписів заявників. Після проведення попереднього вивчення шкільна рада поверне актив у кураторію”¹⁴.

На основі цього протоколу повітова шкільна рада в Рогатині того ж дня (10 березня 1926 р.) надіслала звернення з села Бабухова на ухвалу куратора від 26 жовтня 1925 р. № 63 393 кураторії шкільного округу у Львові, згідно з яким замінено мову викладання в місцевій двокласній школі з руської на утравквістичну такого змісту: “Після вивчення приведених у заяві фактів стверджую наступне: неправдою є той факт, що діти, буцімто, звільнялися директором школи Юзефом Качмаром від відвідування начального закладу чи від накладеного покарання. Також вигадкою є і той факт, що вчитель Юзеф Качмар схилив їх до написання заяв за польську мову навчання (це підтверджує протокол заслуханих свідків)”.

Повідомлення про заміну мови викладання в Бабухівській 2-класній школі було доведено до відома мешканців гміни 10 листопада 1925 р. (інформація голови гміни) і це ж повідомлення надійшло в повітову шкільну раду 30 листопада 1925 р. – тому 14-денний термін минув 24 листопада. З цього приводу складається враження, що повідомлення було затримане в раді куратора 25 жовтня 1925 р.¹⁵

Аргументи куратора шкільного округу бабухівців не задовільнили, і 30 серпня 1926 р. вони, батьки учнів Бабухівської школи Рогатинського повіту Станиславівського воєводства), звернулися через кураторію Львівського начального округу до Міністра віросповідань і освіти з листом такого змісту:

“Панові

Міністру віросповідань і освіти

від кураторії Львівського шкільного округу

Нижчепідписані громадяни Речі Посполитої Польщі української національності, жителі с. Бабухова Рогатинського повіту Станиславівського воєводства, батьки і опікуни дітей зазначеної місцевості вимагають для своїх дітей української мови навчання.

У нашій гміні біля 130 дітей відвідують загальну школу. 130 дітей української національності, які фактично користуються українською мовою, і лише 4 (чотири) дитини польської та інших національностей”.

Усі батьки-українці, згідно з законом від 31 липня 1924 р., підписали заяву про навчання в школі українською мовою. Насправді ж, шкільне начальство стверджує, що написана відповідна кількість заяв щодо навчання в школі

¹⁴ ЦДДАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 21.

¹⁵ Там само, арк. 19.

польською мовою. Однак, ці заяви не є дійсні, оскільки бувший керівник школи п. Юзеф Качмар, під загрозою штрафу в розмірі 15 злотих, вимагав від батьків дітей, які не відвідували школу, написати заяви з вимогою проводити навчання польською мовою. Такі заяви під погрозою він вимагав від п. Копцюха Геня, Пришляк Юлії, Гриців Марії та ін.

На теперішній час у селі налічується більше 140 дітей української національності, українці складають переважну більшість мешканців села. Виняток складають два господарі – Францішек Мозолевський і Міхал Анджейовський, які є поляками. Тому українське населення вимагає відкрити загальну українську школу для дітей-українців. Під зверненням підписалися: Степан Скробач, Григорій Сас, Андрій Зяблюк, Ксенія Мельник, Стефан Хариш, Іван Копцюх, Теодор Воробець, Катерина Галушка, Анна Сас, Текля Нагорняк, Іван Сас... Всього 44 підписи.

Від парафіяльної установи автентичність підписів засвідчив священник Стефан Городецький, 6 вересня 1926 р.¹⁶

Польська адміністрація була стривожена масовими протестами української людности, яка активно виступала проти дискримінаційних заходів щодо запровадження польської мови викладів у народних школах. Відтак 4 жовтня 1926 р. кураторія Львівської шкільної округи в листі до Львівського воєводи зазначала, що у серпні–вересні вона отримала петиції з більше ніж 250 гмін із вимогою “відрубної школи”, а 15 вересня петиції надходили масово. У листі на ім’я міністерства віросповідань і освіти від 20 грудня 1926 року кураторія повідомляла, що видала вже 3 400 мовних розпоряджень і отримала понад 1 000 протестів проти таких розпоряджень. На цей час у Львівській окрузі було 2 296 польських шкіл, 919 – українських і 1 564 – двомовних¹⁷.

Керівник кураторії наголосив на тому, що організація шкільного плебісциту призведе до негативних наслідків у навчально-виховній роботі із дітьми, шкодитиме стосункам між вчителями різної національності, погіршить роботу інспекторів. Тому куратор звернувся до міністра віросповідань і освіти з пропозицією змінити порядок визначення мови викладів. З такою ж пропозицією виступав Львівський воєвода, турбуючись “за мирне співжиття обох народностей”¹⁸.

Після травневого 1926 р. перевороту у Польщі санаційний уряд задекларував, що у Східній Галичині та Волині він “задовольнить освітні потреби українського населення”, що “будуть засновані публічні загальні школи з українською мовою викладів”, а у всіх державних школах буде запроваджено вивчення української мови, що відкриють державні гімназії й загальноосвітні ліцеї та професійні школи з українською мовою навчання, а при університеті імені Яна Казимира у Львові –

¹⁶ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 23–24.

¹⁷ Б. Ступарин. “Боротьба за українську мову на Рогатинщині у 1925–1916 pp”...: 136.

¹⁸ Там само: 136.

два факультети з українською мовою викладів: гуманітарний (історія і мовознавство) та права і економічних наук¹⁹.

Жодна з названих обіцянок не була виконана. Зокрема, в 1926–1927 н. р. в Східній Галичині існувало 1 934 двомовних і 2 270 польських шкіл; українських залишилося всього 845²⁰. Так закінчилася багаторічна боротьба мешканців Бабухова за те, щоб їхні діти навчалися в місцевій школі рідною українською мовою.

Відтак 16 березня 1927 р. міністерство віросповідань і освіти скерувало листа кураторії Львівського шкільного округу за № 1-1031/27 такого змісту: “Розглядаючи звіт від 9 січня 1927 р. № 1.Н-1111/2, міністерство повідомляє, що залишило без розгляду звернення Івана Кордуса і товаришів щодо рішення кураторії від 26 жовтня 1925 року № 1.Н 6393/25 з причин порушення терміну розгляду. Оскаржене звернення повідомили гмінній управі Бабухова 10 листопада 1925 р. і того ж дня було особисто вручено адресатові. Це ж звернення внесено правлінню повітової шкільної ради в Рогатині 30 листопада 1925 р.”²¹.

Далі 5 квітня 1927 р. повітова шкільна рада в Рогатині, виконуючи розпорядження № 1.Н-3011/27, надіслала відповідь кураторії на звернення Івана Кордуса з Бабухова²². Дня 26 квітня 1927 р. Іван Кордис повідомив повітову шкільну раду в Рогатині, що він отримав ухвалу кураторії Львівської шкільної округи від 5 квітня 1927 р.²³ Відтак 30 травня 1928 р. Львівська кураторія в листі на ім’я Стефана Грицева ще раз підтвердила своєю ухвалою № 1-16775/28 про те, що двомовне навчання в Бабухівській школі базується на підставі закону від 31 липня 1924 р. (Dz.U.Rz.P. № 79, poz. 981, 1 § 13) та розпорядженні міністерства віросповідань і освіти від 7 січня 1925 р. (Dz.U.Rz.P. № 79, poz. 33)²⁴.

Дня 28 червня 1930 р. головний інспектор шкільної повітової ради в Рогатині Кароль Дзедушко скерував кураторії шкільної округи у Львові листа такого змісту: “30 грудня 1929 р. здобула повагу громада с. Бабухів: було подано 117 заяв для 148 дітей з вимогою запровадити у двокласній місцевій школі руської мови навчання (табл. 3)²⁵. З поданих заяв відмінені заяви на 19 дітей; залишилися дійсними 129 заяв за руську мову навчання. Проте після оголошення даних про бажання руської мови навчання решта людности внесла 20 заяв для 32 дітей, щоб запровадити в цій же школі державної мови викладів. Всі подані заяви визнані дійсними (табл. 4)²⁶. Водночас відзначаю, що дітей, народжених у період від 1 вересня 1917 р. до

¹⁹ Т. Панфілова. *Становлення громадянського суспільства у Західній Україні (XIX – перша третина XX ст.)*, (Львів, 2015), 252.

²⁰ В. Целевич. *Про нові польські шкільні закони. Зі вступом посла Сергія Козицького*, (Львів, 1925), 6–10.

²¹ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 23.

²² Там само, арк. 30.

²³ Там само, арк. 31.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само, арк. 67, 68, 69.

²⁶ Там само, арк. 38.

31 серпня 1924 р. і які зобов'язані відвідувати місцеву школу, в загальній кількості складало 218 дітей. Виходячи з наведеного вище, пропоную зберегти і надалі в 2-класній місцевій школі с. Бабухова двомовне навчання, запроваджене там ухвалою кураторії Львів. шк. округи 26.X.1925 р. Л.: 6393 і схваленого пізніше ухвалою від 30.05.1928 р. № I.16775/28.

І на сам кінець відзначаю, що внесені заяви за руську мову навчання є результатом агітації, проведеної кількома особами шовіністичних поглядів, про що свідчить запропонований повітовій шкільній раді звіт шкільної управи²⁷.

Таблиця 3

Список заяв мешканців села Бабухова з вимогою запровадити в початковій двокласній школі української мови навчання

Порядковий № декларації	Прізвище та ім'я декларуючого	Ім'я дитини	Порядковий номер дитини	Чи дійсна декларація	Дата народження дитини
1	2	3	4	5	6
1	Романків Михайло	Катерина	1		14.01.1921
2	Романків Анна	Марія	2		06.03.1921
		Катерина	3		20.09.1922
3	Хом'як Павло	Марія	4		22.04.1923
4	Хабурський Іван	Паранька	5		21.04.1920
5	Чепіль Катерина	Євдокія	6		27.03.1922
6	Хабурський Іван	Катерина	7		19.02.1923
7	Ціпило Катерина	Іван	8	ні	19.09.1919
		Анна	9	ні	22.12.1922
8	Чепіль Степан	Анна	10		08.02.1919
9	Галушка Теодор	Микола	11		02.01.1920
		Іван	12		22.12.1921
10	Сас Микола	Марія	13		03.01.1920
		Євдокія	14		14.05.1922
11	Наконечний Іван	Марія	15		03.02.1922
12	Пилипів Степан	Катерина	16		04.09.1919
13	Поперека Іван	Анастасія	17		20.07.1921
		Анна	18		20.01.1923

²⁷ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 73.

14	Мельник Степан	Катерина	1		
		Марія	2		20.04.1922
15	Третяк Микола	Анна	3		23.08.1921
16	Третяк Василь	Степан	4		19.09.1919
		Анна	5		01.10.1921
17	Гриб Василь	Анастасія	6	ні	16.02.1916
18	Хабурський Андрій	Пилипів Паранька	7		06.04.1922
19	Хариш Степан	Вівсяник Іван	8		27.08.1919
20	Хабурський Андрій	Пелагея	9		03.02.1919
21	Хариш Євдокія	Іван	10	ні	16.04.1922
		Петро	11	ні	09.08.1924
22	Хом'як Микола	Іван	12		11.08.1923
23	Романків Микола	Марія	13		20.08.1921
24	Нагорняк Текля	Степан	14		10.05.1918
25	Дуда Дмитро	Кіценюк Марія	15		15.04.1919
26	Гринів Степан	Михайло	16		29.10.1921
		Параска	17		23.02.1919
27	Зорейко Катерина	Євдокія	18		14.05.1922
28	Хом'як Василь	Микола	19		01.02.1922
29	Скибак Єжи	Анна	20		24.06.1923
		Анастасія	21		25.10.1921
30	Сас Катерина	Паранька	22		10.09.1914
31	Поперак Марія	Анна	23		27.03.1921
32	Пилипів Микола	Катерина	24		06.04.1923
33	Лейбів Анна	Марія	25	ні	22.09.1922
		Петро	26	ні	11.04.1922
34	Сас Марга	Паранька	27		16.01.1919
35	Сас Григорій	Іван	28		21.02.1924
		Анна	29		09.09.1921
36	Сас Катерина	Марія	30	ні	01.09.1922
37	Кощюх Іван	Катерина	31		07.03.1919
		Анастасія	32		20.05.1921
38	Корда Іван	Паранька	33		07.09.1919

Таблиця 4

39	Копцюх Іван	Онуфрій	1		28.05.1920
		Петро	2		06.12.1922
40	Козубович Іван	Анна	3		07.08.1921
41	Васильців Дмитро	Петро	4		14.07.1921
42	Івасик Степан	Іван	5		23.06.1921
		Дмитро	6		12.08.1924
43	Івашкевич Сенько	Паранька	7		16.01.1920
44	Мазурик Григорій	Катерина	8		02.01.1921
		Микола	9		23.05.1923
45	Маслій Анна	Наталка	10	ні	01.04.1921
46	Маслійчик Дмитро	Михайло	11		19.02.1922
		Анна	12		01.03.1924
47	Скробач Анна	Степан	13	ні	01.01.1918
		Катерина	14	ні	10.04.1920
48	Снігур Іван	Анастасія	15		15.06.1920
		Дмитро	16		25.11.1923
49	Скробач Степан	Пилип	17		17.12.1920
		Тарас	18		02.12.1922
50	Скробач Єжи	Зоріка	19		14.01.1921
51	Скибак Микола	Степан	20		21.03.1922
52	Скибак Катерина	Павло	21	ні	25.06.1922
53	Снігур Степан	Марія	22		11.09.1923
54	Сас Василь	Марія	23	ні	01.09.1922
55	Сас Анна	Марія	24		11.02.1918
56	Сас Анна	Микола	25		18.02.1919
57	Сас Михайло	Микола	26		03.08.1919
58	Сас Андрій	Софія	27		27.08.1919
		Катерина	28		22.06.1924
59	Сас Іван	Марія	29		08.09.1919
60	Кодрис Іван	Текля	30		07.05.1919
61	Курець Іван	Михайло	31		31.01.1923
62	Іванців Ілько	Іван	32		21.11.1919
		Степан	33		09.02.1923
63	Іванців Степан	Петро	34		03.06.1922
64	Данилишин Степан	Анастасія	35		01.10.1922

65	Зарейко Микола	Анастасія	1		03.07.1924
66	Дзера Прокіп	Паранька	2		10.05.1919
67	Зарицький Андрій	Паранька	3		10.08.1922
68	Заборський Дмитро	Степан	4		09.08.1919
69	Зброжик Софія	Дмитро	5		01.10.1920
70	Забігач Пелагея	Андрій	6		12.02.1919
		Марія	7		24.06.1921
71	Забігач Іван	Анастасія	8		23.12.1919
72	Забігач Габріель	Степан	9		30.05.1923
73	Забігач Петро	Анастасія	10		04.06.1923
74	Дуда Павло	Марія	11		16.09.1921
75	Драган Анастасія	Анна	12		04.06.1919
76	Драган Михайло	Дмитро	13		29.10.1921
		Анастасія	14		18.10.1919
77	Дадак Микола	Софія	15		09.12.1919
78	Хабурський Дмитро	Микола	16		18.08.1919
79	Гелей Марія	Дмитро	17		11.04.1918
80	Гелемей Іван	Григорій	18		07.06.1919
81	Гой Іван	Катерина	19		27.09.1919
82	Антонів Іван	Євдокія	20		21.01.1923
83	Алембіта Іван	Степан	21		18.08.1921
		Дмитро	22		17.02.1924
84	Базів Степан	Анастасія	23		03.02.1923
85	Балацький Дмитро	Петро	24		11.03.1921
86	Балацький Іван	Марія	25		17.06.1921
87	Балацький Василь	Ксеня	26		01.01.1920
88	Балацький Генік	Петро	27		23.04.1923
89	Бажик Яків	Петро	28		14.09.1920
		Іван	29		06.08.1922
90	Балацький Іван	Дмитро	30		05.03.1919
		Катерина	31		26.12.1920
91	Балацький Петро	Дмитро	32		16.05.1924
92	Височанський Іван	Паранька	33		29.01.1922
93	Височанський	Степан	34		29.01.1922

94	Вербилоський Іван	Іван	1		01.10.1922
95	Богда Василь	Іван	2		25.07.1922
96	Вівсяник Микола	Дмитро	3		12.02.1922
		Надія	4		01.03.1922
97	Височанська Катерина	Іван	5		08.02.1922
98	Височанський Теодор	Катерина	6		10.06.1924
99	Горобець Дмитро	Іван	7		07.04.1924
100	Височанський Андрій	Марія	8		02.10.1919
101	Височанська Євдокія	Софія	9		10.12.1918
102	Височанський Дмитро	Василь	10		20.05.1921
		Степан	11		10.05.1923
103	Головка Іван	Василь	12		25.05.1919
104	Гідзяк Ілько	Іван	13		02.02.1921
105	Галушка Марія	Іван	14		05.12.1920
106	Гриців Марія	Степан	15		22.08.1919
107	Гаврилів Марія	Анастасія	16	ні	11.06.1922
108	Герасимчук Дмитро	Степан	17		08.10.1922
109	Гідзяк Микола	Марія	18		20.12.1922
110	Кордис Микола	Анна	19		27.03.1923
111	Баціца Григорій	Анна	20		28.09.1923
112	Галушка Дмитро	Петро	21	ні	
113	Гелемей Марта	Юстина	22		01.12.1921
114	Сас Анна	Анна	23	ні	
115	Поперека Василь	Іван	24	ні	10.12.1916
		Микола	25		04.11.1919
116	Сас Григорій	Петро	26	ні	06.02.1917
		Степан	27		01.04.1919
		Марія	28		08.10.1920

Список
заяв мешканців села Бабухова з вимогою запровадити в
початковій двокласній школі державної (польської) мови навчання

Порядковий № декларації	Ім'я та прізвище декларуючого	Ім'я дитини	Порядковий № дитини	Чи дійсна декларація	Дата народження дитини
1	2	3	4	5	6
1	Кушнір Куба	Йосиф	1	так	23.XI.1916
2	Анджейовський Владислав	Йоанна	2	так	13.V.1918
3	Мозоловський Євген	Казимир	3	так	14.I.1920
		Юлія	4	так	16.XII.1917
4	Вілюс Тадей	Болеслав	5	так	5.III.1919
		Катерина	6	так	4.VI.1921
5	Романків Михайло	Катерина	7	так	13.XI.1920
6	Вілюш Іван	Степан	8	так	17.VII.1918
		Ельза	9	так	14.X.1920
7	Анджейовський Михайло	Павлина	10	так	3.I.1921
8	Коглер Шміль	Ізидор	11	так	10.V.1920
		Герман	12	так	27.IV.1917
9	Гелемей Данило	Катерина	13	так	16.XII.1920
		Ганна	14	так	8.III.1917
10	Мозоловський Францішек	Власта	15	так	15.IV.1917
		Генрик	16	так	21.III.1919
		Едуард	17	так	20.XI.1916
		Данііла	18	так	5.V.1920
		Станіслав	19	так	4.VI.1922
11	Блюменрейх Гірсон	Ганна	20	так	15.X.1919
		Мортко	21	так	16.V.1920
12	Балацький Дмитро	Петро	22	так	8.VII.1919

13	Чапранський Дмитро	Ганна	1	так	27.IV.1920
		Михайло	2	так	14.X.1917
14	Брончек Рудольф	Степан	3	так	15.III.1917
15	Ольшевська Євдокія	Антоній	4	так	3.III.1920
16	Дзюба Текля	Францішек	5	так	14.VI.1917
17	Гаврилець Антоній	Анастасія	6	так	5.VI.1921
18	Липовецький Іван	Йосиф	7	так	18.IV.1921
19	Франчак Зигмунт	Марія	8	так	4.IV.1920
		Катерина	9	так	6.III.1922
20	Клісь Йосиф	Юліана	10	так	5.XI.1920

Погоджуючись із пропозицією повітової шкільної ради, кураторія Львівської шкільної округи своєю ухвалою від 31 липня 1930 р. не взяла до уваги бажання жителів села Бабухова щодо заміни двомовного навчання в двокласній Бабухівській народній школі на виклади українською мовою. При цьому основною мотивацією служили засади ст. 3 закону від 31 липня 1924 р. і § 13 розпорядження міністерства віросповідань і освіти від 7 січня 1925 р., за яким двомовне навчання могло б бути відмінене на українське лише в тому випадку, коли б дітей шкільного віку, бажаючих навчатися польською мовою, забракло.

Заяв за українську мову навчання виявилось 129, за державну мову – 20, а всього дітей шкільного віку нараховувалося 173²⁸.

Родичі й опікуни дітей шкільного віку української національності с. Бабухова з таким рішенням не погодилися. Вони вважали, що під час написання заяв за державну мову викладу були допущені зловживання і фальсифікації. Підписи на заявах за українську мову навчання та їхню автентичність затвердила управа гміни. Тим часом невідомо, хто, коли і за яких дітей писав заяви з бажанням польської мови навчання. Т. зв. “урядова тасмниця” не дала можливості викрити зловживання і притягнути винних до відповідальності. Тому міністерству віросповідань і освіти пропонувалося ретельно розслідувати і вияснити, хто і за яких дітей фактично писав заяви за державну мову навчання.

Щодо названого вище звернення, кураторія не застосувала засад ст. 3 закону від 31 липня 1924 р. і § 13 розпорядження міністерства віросповідань і освіти та чинила опір їх виконанню. Тому батьки і опікуни дітей шкільного віку української національності просять відмінити прийняту ухвалу і розглянути бажання жителів

²⁸ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 56.

с. Бабухова Рогатинського повіту про заміну двомовного навчання у двокласній загальній школі в Бабухові на українську (русинську).

“12 вересня 1930 року заяву підписали:

Кордис Іван	Хабурський Андрій
Скибак Микола	Балацький Сенько
Сас Григорій	Височанський Федір
Дадак Микола	Височанський Андрій
Пилипів Микола	Третяк Микола
Гідзяк Ілько	Снігур Стефан
Галушка Дмитро	Васильців Дмитро
Зарицький Андрій	Герасимишин Дмитро
Богда Василь	Божик Яків
Височанський Іван	Ромінків Микола
Кордис Микола	Височанський Іван
Іванків Стефан	Чепіль Катерина
Гриців Стефан	Іваськевич Сенько
Скибак Юрко	Хабурський Іван” ²⁹

Відтак 11 листопада 1930 р. директор департаменту міністерства віросповідань і освіти В. Жлобицький, покликаючись на ст. 76 п. 2. Указу президента Речі Посполитої від 22 березня 1928 року, заявив, що ухвали щодо двомовного навчання в Бабухівській школі є остаточною і не може бути змінена в адміністративному порядку в найвищому адміністративному трибуналі³⁰.

Повітова шкільна рада в Рогатині отримала це рішення 9 грудня, а управа гміни у Бабухові – 27 грудня 1930 р³¹.

Тим часом польська адміністрація, попри будь-які протести мешканців Бабухова, спішила заповнити вакансії в місцевій початковій школі вчителями польської національності. Дня 25 січня 1927 р. повітова шкільна рада призначила Тадея Напюрковського тимчасовим учителем 2-го класу Бабухівської початкової школи від 1-го лютого 1927 р³².

Наприкінці 20-х років боротьба за українську школу в Галичині набувала ще гострішого характеру. Українські парламентарі розвінчували асиміляторську політику Польщі, вимагали створити рівні із поляками умови для розвитку українського шкільництва. Тільки протягом одного засідання сойму 15 травня 1928 р. українські парламентарі скерували на розгляд 17 запитів щодо закриття

²⁹ ЦДІАУ, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 27, арк. 57.

³⁰ Там само, арк. 78.

³¹ Там само, арк. 86.

³² Там само, арк. 8.

українських шкіл та гімназій, переведення українських учителів на польську територію країни³³.

Відтак 21 червня 1928 р. М. Галущинський на засіданні сенатської бюджетної комісії виголосив промову, де вказав на катастрофічний стан початкового шкільництва. За його словами, в 1927–1928 н. р. в Галичині залишилося 690 українських початкових шкіл, на Волині – 4, а на Поліссі не залишилося жодної³⁴. Парламентар висловив здивування міністрові віросповідань і освіти, який вимагав від української молоді лояльності до Польської держави, водночас навіть не пробуючи зрозуміти суті українських проблем³⁵. Найгострішою з них виявилася проблема відсутності в українських школах достатньої кількості українських учителів. Цю проблему розглянув з'їзд культурно-освітніх працівників, який відбувся 29 вересня 1928 р. З'їзд звернувся з проханням до українських культурно-освітніх організацій, особливо до товариства “Просвіта”, спрямувати свою діяльність на підвищення рівня освітньої роботи, на виховання молоді в дусі відданості власному народові. На з'їзді йшлося також зберегти відповідні форми і методи освітньої праці та створити у Львові освітній інститут³⁶.

Проблеми українського шкільництва були в центрі уваги українських політичних партій. Так, з'їзд Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), що відбувся 24–25 грудня 1928 р. у Львові, висловив рішучий протест проти дискримінаційних дій польської влади в культурно-освітніх справах і запропонував встановити патронат українського громадянства над школою, створити для цього спеціальний фонд. З'їзд також рішуче засудив переслідування українських учителів, яких за найменший протест переводили в польську частину держави³⁷.

Проте зусилля політичних партій, громадських організацій не дали бажаних результатів, насамперед у справі ліквідувати утраквістичні школи. Дня 29 листопада 1930 р. президент Польщі вніс доповнення до закону про шкільну реформу, згідно з яким зміна мови навчання могла відбутися не раніше, ніж через 7 років з часу “остаточної ухвали”, яка встановлювала мову викладів для даної школи. Оскільки в утраквістичних школах Східної Галичини мова навчання останній раз була визначена у 1930 р., то й відповідні зміни могли настати не раніше 1937 р. Насправді вони не відбулися ні в 1937-му, ні в наступних роках.

³³ *Sprawozdanie stenograficzne z 8 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 15 maja 1928 roku.* (Warszawa: Druk M.S. Wojsk, 1928), S. VIII/22.

³⁴ *Sprawozdanie stenograficzne z 5 posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 czerwca 1928 r.* (Warszawa: Drukarnia Państwowa, 1928), S. V/20.

³⁵ “З парламентської арени”, *Діло*, Ч. 122. (3 червня 1928), 3.

³⁶ *Звіт з діяльності товариства “Просвіта” за час від 26 грудня 1927 р. до 31 грудня 1928 р.* (Львів: Просвіта, 1929), 8.

³⁷ “Народний з'їзд Українського національно-демократичного об'єднання в днях 24 і 25 грудня 1928 р.”, *Діло*, (1929), 130–134.

Отже, аналізуючи стан українського шкільництва в Галичині у 20-х роках ХХ ст., слід зазначити, що українська спільнота доклала максимум зусиль для захисту краю від асиміляційної політики польського уряду. Зусилля мешканців галицьких сіл, зокрема с. Бабухова, українських політиків та культурно-освітніх діячів були скеровані на захист української мови та культури у складі духовно та ментально чужої Польської держави, на проведення різноманітних протестних акцій на захист українських вчителів, за відкриття українських шкіл, гімназій, університету.

Усупереч асиміляторській політиці Польщі українські педагоги краю відкинули до історичних архівів застарілі назви *Русь, русин, руський*, вперто і наполегливо долаючи адміністративні перешкоди, шалений наступ полонізації, привчали галицьку спільноту усвідомлювати власну гідність, її імени – *Україна, українець, український*. Гасла про суспільну співпрацю для блага розвою національної освіти українська громадськість підтримала і морально, і матеріально.

**THE STRUGGLE OF GALICANS FOR UKRAINIAN AS TEACHING
LANGUAGE OF PRIMARY SCHOOLS IN 1920s
(BASED ON MATERIALS OF THE COMMUNITY
OF BABUKHIV, ROHATYN COUNTY)**

Stepan GELEY

Lviv University of Trade and Economics
Department of History and Philosophy
street Tugana-Baranovsky, 10 Lviv, 79005, Ukraine
e-mail: popovych91@ukr.net

The article reveals the forms and methods of struggle of the inhabitants of Galician village of Babukhiv in the 1920s. for the right to teach children at local school in Ukrainian language. The author notes that after the First World War, Galicia, along with other Ukrainian lands, became part of the Polish state. On March 14, 1923, the Council of Ambassadors recognized the accession of Galicia to the Polish state as a separate international act. As a result, 7 million Ukrainians in Western Ukraine turned out to be the only large nation in Europe that did not gain independence at that time. Accelerated polonization of the administrative apparatus and schooling began. Its main principles in the field of education were laid down in the so-called Frontier laws – the “Law on Certain Provisions in the Organization of Schooling” and the “Law on the State Language in Administrative Bodies of Local Self-Government”, approved by the Sejm on July 31, 1924. The Law on School Reform provided that the main type of public school was bilingual or so-called Utraquist. Analyzing these laws, the author concludes that the main task of the Polish administration from the first years of its rule in Galicia was to limit the network of Ukrainian schools, to polonize them.

Keywords: schooling, teacher, assimilation policy, Babukhiv residents.

REFERENCES

- CDIAU, m. Lviv, f. 179, op. 2, spr. 1, 2, 5.
CDIAU, m. Lviv, f. 179, op. 2, spr. 4.
CDIAU, m. Lviv, f. 179, op. 2, spr. 27.

- Celevycz, V. *Pro novi polski shkilni zakony. Zi vstupom posla Sergia Kozyczkogo*, (Lviv, 1925), 6–10. (in Ukrainian)
- Lvivska naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka, f. 9, ark. 1. (in Ukrainian)
- “Narodnyj z’izd Ukrainського nacionalno-demokratychnogo ob’jednannia v dniah 24 i 25 grudnia 1928 r.,” *Dilo*, (1929), 130–134. (in Ukrainian)
- Prokip, A. “Osvitnia polityka nacional-demokrativ u 1920–1930-h rokah”, *Visnyk Lvivskoi komercijnoi akademii, Seria – humanitarni nauky*, 2014, No. 12: 138. (in Ukrainian)
- Panfilova, T. *Stanovlennia gromadianskogo suspilstva u Zahidnij Ukraini (XIX – persha tretyna XX stolittia)*, (Lviv, 2015), 252. (in Ukrainian)
- Spawozfanie stenograficzne z 8 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 15 maia 1928 roku*. (Warszawa: Druk M.S. Wojsk, 1928), S. VIII/22. (in Polish)
- Sprawozdanie stenograficzne z 5 posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 czerwca 1928 r.* (Warszawa: Drukarnia Panstwowa, 1928), S. V/20. (in Polish)
- Stuparyk, B., “Borotba za ukraïnsku movu na Rogatynszczyni u 1925–1926 rr.,” *Rogatynska zemlia, istoria ta suczasnist, Materialy drugoi naukovoi konferencii, Rogatyn, 26–27 bereznia 1999*, (Lviv, 2001). (in Ukrainian)
- Zvit z dijalnosti tovarystva Prosvita za czas vid 26 grudnia 1927 r. do 31 grudnia 1928 r.*, (Lviv: Prosvita, 1929), 8. (in Ukrainian)
- “Z parlamntnskoï areny”, *Dilo*, cz. 122, (3 czervnia 1928): 3. (in Ukrainian)